

پرسشی درباره بخش‌های گم‌شده تاریخ بیهقی

* جلال خالقی مطلق
(هامبورگ)

درباره تاریخ بیهقی، تألیف ابوالفضل بیهقی (د ۴۷۰ق) نوشته‌اند که آن در اصل کتابی بوده در سی مجلد در تاریخ آل سبکتکین شامل سه بخش: «تاریخ ناصری»، «تاریخ یمینی» یا «مقامات محمودی» و «تاریخ مسعودی». ولی از آن سی مجلد، چهار مجلد نخستین که شامل بخش‌های یکم و دوم بوده، و مجلدات یازدهم تا سی‌ام که دنباله بخش سوم بوده از دست رفته و تنها مجلدات پنجم تا دهم شامل رویدادهای پادشاهی مسعود تا سال ۴۳۲ق، یعنی یک سال مانده به پایان پادشاهی مسعود، در دست است و متن همین بخش موجود نیز بریده آغاز می‌گردد.

چنانکه شادروان سعید نفیسی در پژوهش خود درباره این کتاب با عنوان آثار گم‌شده ابوالفضل بیهقی^۱ نشان داده است، برخی از مؤلفان، چون ابوالحسن علی بن زید بیهقی، معروف به ابن فندق (د ۵۶۵ق) در تاریخ بیهق، محمد عوفی (د ۶۳۵ق) در لباب الالباب، منہاج سراج جوزجانی (د ۶۶۰ق) در طبقات ناصری و محمد شبانکاره‌ای در مجمع الانساب (تألیف: ۷۳۵ق)، از بخش‌های گم‌شده تاریخ بیهقی استفاده کرده بودند. یعنی با وجود گفته ابوالحسن بیهقی در تاریخ بیهق درباره تاریخ بیهقی که می‌نویسد:

«و آن همانا سی مجلد منصف زیادت باشد، از آن مجلدی چند در کتابخانه سرخس دیدم و مجلدی چند در کتابخانه مهد عراق... و مجلدی چند در دست هر کسی و تمام ندیدم»، ولی به هر روی، این کتاب تا میانه سده هشتم ق تمامی وجود داشته است. آیا از میان دستنویس‌های بسیار این کتاب، دستنویسی هست که بخش‌های گم‌شده این کتاب را داشته باشد؟ در غیر این صورت، پرسش نگارنده این است که: چگونه ممکن است از کتابی که تا میانه سده هشتم ق همه آن هر چند پراکنده موجود بوده است، از مجلدات پنجم تا دهم آن این همه دستنویس باقی بماند، ولی دیگر مجلدات آن به کلی از دست بروند؟

* دکترای زبان و ادبیات فارسی؛ استاد بازنشسته دانشگاه هامبورگ.

۱ تهران: مجله مهر، ۱۳۱۵.

A Question Concerning the Lost Parts of Beyhaqī's History

Dr. Jalal KHALEGHI-MOTLAGH

(Prof. Emeritus of Hamburg University)

It has been observed that the *History of Beyhaqī*, composed by Abolfaḍl-e Beyhaqī (d. 1078 A.D./470 A.H.) was a massive text in thirty volumes about the history of the Ghaznavids. It was divided into three parts, the first of which dealt with the events of Sebüktegin's own rule (977 - 997 A.D./ 367-388 A.H.), and the second and third parts concerned the histories of the reigns of Maḥmūd (998 - 1030 A.D./ 389-421 A.H.) and Mas'ūd (1031 - 1041 A.D./ 423-433 A.H.) respectively. The first and the second parts were narrated in volumes one through four of the thirty volume set. These volumes as well as volumes eleven to thirty, which belonged to the third part of the history have been lost. Only volumes five through tenth, which tell of the events of the year 1040/41, that is the last year of Mas'ūd's reign have come down to us. However, the surviving text of this section has a large lacuna at the beginning.

Sa'īd Nafīsī (1896 - 1966) has shown that a number of classical authors such as Ibn Fondoq (d. 1170 A.D./ 565 A.H.), 'Awfī (d. 1238 A.D./635 A.H.), Jawzjānī (d. 1262 A.D./ 661 A.H.), and Shabānkāra'ī (c. 1335 A.D./ 736 A.H.) have used Beyhaqī's text. Indeed, the author of the *History of Beyhaq*, who hailed from the same city as Beyhaqī, writes:

«[Beyhaqī's History] is more than thirty volumes of which I have seen a few in the city library of Sarakhs, and a few others in the Mahd library in the province of Irāq ... and a number of others here and there with private collectors; but I have never seen the complete work.»

There may be no doubt that the complete form of this history was available as late as the middle of the 14th century A.D./ 8th century A.H. Are there any manuscripts that may include some of its lost portions? If not, then my question is: how is it possible that so many copies of only volumes five through ten of this book be available now, when we know that the complete text of it existed-even if scattered in different volumes-as late as the mid 14th century A.D./ 8th century A.H.? How can one explain the prevalence of so many copies of its volumes five through ten and the loss of the rest of its volumes?

